

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

ינואר 2026

אל המשבר החוקתי ומעבר לו: גיוס בני הישיבות לצה"ל

מסבירון מאת ד"ר נדב דגן, פרופ' עמיחי כהן, ד"ר עמיר פוקס

בפני בית המשפט העליון מתנהל בימים אלו דיון שעשוי לסמן משבר חוקתי של ממש – בקשה לביזיון בית משפט שהוגשה במסגרת תיק התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' שר הביטחון (5819/24) בטענה שהממשלה לא קיימה את פסק דינו של בית המשפט העליון מה-19 בנובמבר 2025 לגבש תוכנית אכיפה אפקטיבית לגיוס חרדים.

מסבירון זה סוקר את הרקע לפסיקת בית המשפט, ובוחן האם אכן מדובר בסכנה למשבר חוקתי, או שמא בהתממשותו.

אי גיוס החרדים – תקציר הפרקים הקודמים

סוגיית גיוס החרדים היא סאגה פוליטית, ציבורית ומשפטית ארוכת שנים. מאז קום המדינה, הסדר "תורתו אומנותו" דחה את שירותם הצבאי של תלמידי ישיבות. לאורך השנים, ניסיונות לקבוע בחוק הסדרי פטור נרחבים שאינם מצמצמים משמעותית (ואף מרחיבים) את ההפליה בין המועמדים לשירות ביטחון והמשרתים בצבא נפסלו על ידי בג"ץ בשל הפגיעה הקשה בעקרון השוויון.

פטור מותנה בחוק: בשנת 1998, פסק בג"ץ כי לשר הביטחון אין סמכות להעניק פטור גורף מגיוס חרדים, וכי פטור כזה דורש חקיקה ראשית של הכנסת.

ביטול התיקונים לחוק: "חוק טל", שנחקק ב-2002, נפסל גם הוא על ידי בג"ץ בשנת 2012 לאחר שהתברר כי אינו מצמצם את אי-השוויון בגיוס. תיקון נוסף לחוק משנת 2015 (תיקון 21), שנועד להסדיר את הגיוס, נפסל אף הוא ב-2017, ונקבע כי הוא אינו חוקתי.

פקיעת תוקף החוק: לאחר מספר דחיות וארכות, תוקפו של ההסדר החוקי האחרון שאפשר דחיית שירות לתלמידי ישיבות פקע סופית ב-30 ביוני 2023 (שהוא מועד הפקיעה המקורי שהופיע בחוק בתיקון 21, כפי שנקבע עוד בשנת 2015). בעקבות זאת, נוצר מצב שבו לא הייתה קיימת עוד מסגרת חוקית המאפשרת פטור גורף מגיוס לבני הציבור החרדי. ממילא, בני הישיבות החרדים הפכו לכפופים לחוק המחייב אותם לשירות צבאי כמו כל בני מחזורם הישראלים בני¹ השמונה עשרה.

החלטת הממשלה והפסיקה מיוני 2024: למרות פקיעת החוק, הממשלה קיבלה החלטה (החלטה 682) להורות לצה"ל שלא לנקוט הליכי גיוס נגד תלמידי ישיבות עד ל-31 במרץ 2024, במטרה לגבש הסדר חקיקתי חדש. ביוני 2024, בהרכב של תשעה שופטים, קבע בג"ץ פה אחד כי החלטת הממשלה אינה חוקית. נפסק כי בהיעדר חוק, על המדינה לפעול לגיוס תלמידי הישיבות בהתאם להוראות "חוק שירות ביטחון", כפי שחלות על כל אזרח אחר. עוד נקבע כי יש להפסיק את העברת כספי התמיכה לישיבות עבור תלמידים שחובת הגיוס חלה עליהם.

¹ שלומית רביצקי טור-פז, שנה לבג"ץ הגיוס – ההיית או חלמתי חלום?, המכון הישראלי לדמוקרטיה, יוני 2025.

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין

יו"ר של כבוד

יוחנן פלסנר

נשיא

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרנסון

פרופ' ורד וניצקי-סרוסי

ד"ר חן ליכטנשטיין

מל מועלם

שגור' לשעבר סלי מרידור

פרופ' פאדיה נאסר אבו-אלהיג'א

עו"ד אבי פישר

ד"ר מיכל צור

יוסי קוצ'יק

המועצה הבין-לאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי טילברמן אבלה, קנדה

אן אפלבאום, ארה"ב

השופטת דורית ביניש, ישראל

השופט סטיבן בריי, ארה"ב

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' כריסטוף מוקשיט, גרמניה

ד"ר שרון נוריאן, ארה"ב

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט סטפנס, ארה"ב

פרופ' גרהרד קספר, ארה"ב

הארייט שליפפר, ארה"ב

סגני נשיא

פרופ' סוזי נבות, מחקר

ד"ר ישי ג'סין פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן זוסמן [אורח]

פרופ' עמיחי כהן

מד תומר לוטן [אורח]

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' דניאל סטטמן

פרופ' בני פורת

פרופ' קרנית פלוג

פרופ' מרדכי קרמיניצ'ר

פרופ' גדעון רהט

ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק ברמון

ברנד מרכוס [1929-2024]

מוזיקר המדינה ג'ורג' שולץ [1920-2021]

סוגיית הגיוס חוזרת לבית המשפט – מה טענו הצדדים?

העתירות בבג"ץ 5819/24 ("בג"ץ המעקב") הוגשו על ידי גופים כמו "התנועה למען איכות השלטון", בטענה שהמדינה אינה מיישמת את פסק הדין מיוני 2024.

טענות העותרים: העותרים טענו כי המדינה ממשיכה באכיפה סלקטיבית פסולה, נמנעת מגיוס חרדים בהיקפים הנדרשים ואינה מפעילה סנקציות נגד משתמטים, ובכך מפרה את החוק ואת פסיקת בג"ץ. הם הדגישו כי התנהלות זו פוגעת בשלטון החוק, בעקרון השוויון ובביטחון המדינה, במיוחד בעת מלחמה. העותרים דרשו כי בית המשפט יורה על גיוס כל החרדים שלא גויסו, ואשר יש לגייסם על פי חוק שירות ביטחון.

תשובת המדינה: המדינה, מצידה, לא חלקה על כך שאין בסיס חוקי לפטור גורף. עם זאת, היא טענה כי יש לבצע את השינוי בהדרגה, תוך התחשבות ביכולות הקליטה המוגבלות של צה"ל, ובצורך למנוע קרע בעם. בתשובתיה לבית המשפט (שהאחרונה בהן הוגשה ב-27.10.2025) הצהירה המדינה על התונים הבאים (שכולם הוצגו כבר בדיונים בכנסת על חוק הגיוס):

- בשנת הגיוס 2024 (בין יולי 2024 ליוני 2025) הוצאו כ- 24,000 צווי התייצבות להשלמת הליכי צו ראשון לבני הציבור החרדי. התייצבו לצו רק 2,738. רק 1,508 המשיכו את התהליך ורק 798 חוילו (ולעוד 432 נקבע מועד גיוס). באשר לשנת הגיוס 2025 – ביולי 2025 הורה הרמטכ"ל להוציא צווי התייצבות לכלל חייבי הגיוס, כאשר מועדי ההתייצבות פרוסים לאורך שנת 2025, ולקצר את משך הזמן שבין הוצאת הצו הראשון לבין מועד הגיוס. נשלחו 53,741 צווי התייצבות, והגיע מועד ההתייצבות של 15,938, אך רק 701 התייצבו לשירות.

- לצבא נדרשים 12,000 חיילים נוספים בשירות חובה, מהם 6000-7500 בתפקידי לחימה והיתר תומכי לחימה.

- במהלך שנת 2025 שירתו חיילי המילואים בממוצע 110 ימי מילואים.

- החל מיולי 2026 יוכל צה"ל לקלוט את כלל חייבי הגיוס מהציבור החרדי.

לתשובת המדינה צורף מכתב של מזכיר הממשלה, שלשיטתו הדרך הנכונה להתמודד עם פקיעת החוק הינה באמצעות חקיקת תיקון נוסף לחוק שירות ביטחון, תיקון שנדון בימים אלו בכנסת, ולא באמצעות קביעת מדיניות תקיפה יותר לגיוס חרדים. **מה נקבע בפסק הדין ב"בג"ץ המעקב"?**

בפסק דין בהרכב מורחב של חמישה שופטים מיום 19.11.2025 (5819/24) קיבל בית המשפט העליון פה אחד את טענות העותרים והוציא צו מוחלט נגד המדינה. בית המשפט לא הסתפק עוד בהצהרות עקרוניות, אלא הורה למדינה לנקוט בצעדים ממשיים ומפורטים לאכיפת חוק שירות הביטחון.

עיקרי פסק הדין הם:

דחיית טענת ה"הדרגתיות" והמגבלות: בית המשפט מתח ביקורת חריפה על המדינה, וקבע כי התנהלותה עד כה אינה רחוקה מהתנערות מלאה מאכיפת חובת הגיוס. הוא דחה את ניסיונות המדינה להיתלות בטענת ה"הדרגתיות" או במגבלות קליטה כסיבה לאי-גיוס. בית המשפט, מפי המשנה לנשיא סולברג, אף ציין בפסק הדין במפורש: "אין הצדקה להמשיך ולהתמהמה; עת לעשות".

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

יישום מיידי של חוק שירות הביטחון: פסק הדין שב ומבהיר כי בהיעדר חוק פטור תקף, חוק שירות הביטחון חל באופן שוויוני על כלל האזרחים, לרבות תלמידי הישיבות. לכן, על המדינה מוטלת החובה החד-משמעית לאכוף אותו. בית המשפט דחה את טענת מזכיר הממשלה כי יש להמתין להשלמת הליכי החקיקה בכנסת.

גיבוש מדיניות אכיפה אפקטיבית: בית המשפט הורה למדינה לגבש בתוך 45 ימים (כלומר עד ליום 4.1.2026) "מדיניות אכיפה אפקטיבית" שתביא לגיוס אמיתי של תלמידי ישיבות. המדינה נדרשה להציג תוכנית ברורה שתכלול צעדי אכיפה הן במישור הפלילי (הליכים נגד משתמטים) והן במישור האזרחי-כלכלי.

הפעלת סנקציות כלכליות: בית המשפט קבע במפורש כי "אין לאפשר המשך מתן הטבות שניתנות בקשר ישיר או עקיף להשתמטות מחובת הגיוס". בכך, נתן בית המשפט גיבוי להפסקת כל תמיכה כלכלית, ישירה או עקיפה, לתלמידי ישיבות שאינם מתגייסים כחוק.

האם המדינה פעלה ליישום פסק הדין?

כפי שיפורט להלן, ביום 6.1.2026 הוגשה לבית המשפט בקשה ל"בזיון בית המשפט" בטענה כי הממשלה לא פעלה לקיום פסק הדין. יישום ההחלטה נמצא בשלבים ראשוניים ומעורר מחלוקת.

תשובת המדינה שהוגשה לבית המשפט מגלה תמונה עגומה. חרף הוראת בג"ץ לגבש מדיניות אכיפה בתוך 45 יום, הממשלה לא קיימה דיון ממשי בנושא ולא גיבשה את התוכנית הנדרשת.

מה המשמעות של מחלל הממשלה?

הממשלה הפרה את הצו בהימנעותה מקבלת החלטה ומקביעת מדיניות. לא זו בלבד, אלא שלפי דיווחים בתקשורת, מזכיר הממשלה עו"ד יוסי פוקס, סיכם את עמדתה בכך ש"מדיניותה" היא לאשר את החוק בנושא הגיוס. אם זו אמנם עמדת הממשלה, אין היא "רק" מפירה את הצו אלא כופרת, הלכה למעשה, בקביעה המפורשת של בית המשפט כי הציפייה לחקיקה בעתיד איננה פוטרת את הממשלה מחובותיה לפעול על פי חוק כיום, ועמדה זו – שהוגשה על-ידי פוקס גם לבית המשפט – אינה כדין, היא בלתי-מבוססת ואף נגועה בסתירות פנימיות.

באופן כללי, הפרת צו שיפוטי היא מעצם טיבה פסולה וחמורה. לו היה לממשלה נימוק לאי-קבלת החלטה בדבר מדיניות האכיפה במועד שנקבע בפסק הדין, היה עליה לפנות לבית המשפט מבעוד מועד בבקשה מנומקת. אך במקרה הנדון של אכיפת חובת הגיוס לא נעשה כל ניסיון לתרץ את ההפרה לגופו של עניין. כבר בפסק הדין נכתב כי "חלק ניכר מעבודת המטה הנדרשת מצד גורמי המקצוע כבר נעשה", "מרבית הצעדים שעל הפרק כבר נבחנו ונשקלו", ולכן "אין הצדקה להמשיך ולהתמהמה; עת לעשות".

עמדת המדינה עצמה מגוללת מסכת של הפרה מודעת, כנראה מכוונת, של פסק הדין: פניות הייעוץ המשפטי לראש הממשלה ולמזכירות הממשלה לא נענו, עבודת המטה המקצועית נותרה כאבן שאין לה הופכין, ועד כה "לא נעשתה אף פעולה שינתן לראות בה ולו כראשית ביצוע של פסק הדין".² בתמצית, ראש הממשלה

² ראו תגובה לבקשות לפי פקודת בזיון בית המשפט מטעם המשיבים 1-6 (תגובה מיום 12.01.2026).

ושריה פשוט הרשו לעצמם לעבור על החוק את החוק ולאחר מכן גם להפר את הצו השיפוטי המפורש שהורה להם לנהוג על-פי חוק.

האם זהו משבר חוקתי?

נראה שהפעם מתהווה משבר חוקתי של ממש, גם אם בשלב זה הוא עדיין לא בצורתו החזקה ביותר.

לפי הגדרה זהירה ומצמצמת למדי, משבר חוקתי³ הוא מצב מובחן שבו המסגרת החוקתית נפרצת, כללי היסוד שנועדו להסדיר את הפעילות השלטונית והפוליטית במדינה מופרים, וצד בעל עוצמה כופר גם במנגנוני התיקון והבקרה הבסיסיים ביותר הקיימים בחברה – קרי בהכרעה במחלוקות משפטיות על-ידי בית המשפט. סירוב מודע, עיקש ופומבי לקיים החלטה שיפוטית הוא, כנראה, המקרה המובהק ביותר של משבר חוקתי.

עד כה הממשלה הפרה במודע ובאופן בוטה את הצו השיפוטי המפורש. על אלה יש להוסיף התעלמות מפניות הייעוץ המשפטי לממשלה לשם קיום פסק הדין וכן הפרה של הלכות מושרשות בדבר ייצוג המדינה בערכאות ופסק דין ספציפי ועדכני בדבר מעמדה של היועצת המשפטית לממשלה תוך כדי ההליך לבזיון בית המשפט.⁴

אמנם מאז המועד האחרון לקיום חובתה חלפו רק ימים אחדים, אך הממשלה הפרה את הצו במודע, ועד כה אין כל סימן לנקיטת צעדים כלשהם לקיומו על-ידי הממשלה. כמו כן, ראש הממשלה ושריה לא הכריזו בקול גדול על הפרת הצו עד כה, אך בדברים המיוחסים למזכיר הממשלה יש משום הודאה בהפרת הצו אגב התכחשות לסמכות בית המשפט, לצו שהוציא ולקביעותיו המחייבות והחד-משמעיות.

מה החשיבות המיוחדת של משבר חוקתי?

משבר חוקתי מבטא התכחשות להסדרה החוקתית של הפעילות השלטונית והפוליטית במדינה ולמנגנונים הבסיסיים ביותר של פתרון מחלוקות בדרכי שלום. על כן, משבר חוקתי הוא מצב מסוכן ובלתי-יציב. בתרחיש חיובי הוא עשוי אמנם להסתיים בהגנה על המסגרת לקיומה של חברה מאורגנת, מתוקנת ומתפקדת ובשימורה או חיזוקה, אם תוצאתו תהיה קיום פסק הדין, ועל אחת כמה וכמה אם הוא יניב תהליכים ציבוריים או פוליטיים לבחינת הגורמים שהביאו את המדינה עד כדי משבר חוקתי ולהתמודדות רצינית איתם. אך משבר חוקתי בהחלט עלול להסתיים גם באנרכיה או באלימות נרחבת.

לפי המחקר העדכני והניסיון ההשוואתי ובשים לב לתהליכים המתרחשים בישראל, נראה כי חשש כבד ומסתבר יותר מאנרכיה או אלימות נרחבת כתוצאה ממשבר חוקתי הוא קריסה של הדמוקרטיה והתדרדרות למשטר אוטוקרטי. אמנם התדרדרות לאוטוקרטיה בישראל איננה, בשום פנים ואופן, תוצאה הכרחית של משבר חוקתי; ומן הפן השני, התדרדרות כזאת עלולה להתרחש גם ללא משבר

³ עמיר פוקס, נדב דגן, דפני בנניסטי, משבר חוקתי – הגדרות, תקדימים, השלכות, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אפריל 2025.

⁴ ראו בג"ץ 18225-06-25 גילון נ' ממשלת ישראל (נבו, 14.12.2025).

לפי תגובת המדינה, נמסר לפרקליטות המדינה כי מזכיר הממשלה הגיש לבית המשפט הודעה מטעמו לבית המשפט ביום 12.01.2026 מבלי שהתבקש והתקבל היתר לייצוג נפרד של הממשלה ואף על פי שכלל אינו צד לתיק.

חוקתי במובנו המצומצם; אך נוכח הסכנה, שבירת המסגרות וחוסר היציבות הטבועים במשבר חוקתי, זהו מצב רגיש ומיוחד הדורש תשומת לב מיוחדת.

הסכנה החמורה לעצם קיומה של המסגרת החוקתית בישראל, ועימה המשטר הדמוקרטי, לא נעלמה מעיני פרקליטות המדינה שכתבה בתגובה הרשמית לבית המשפט, בין היתר:

התנהלות זו מהווה סכנה של ממש לקיומו של המשטר הדמוקרטי במדינת ישראל ובכלל זאת לעקרון הפרדת הרשויות. הפרת צווים שיפוטניים, תוך שעולה שאין כל כוונה של ממש לקיימם, בלא פנייה מסודרת לבית המשפט הנכבד לקבלת ארכה לביצוע הצו השיפוטי, ובפרט שעה שהמפרים הם ראש הממשלה וממשלת ישראל, משמעותה היא ריקון מתוכן של יכולתן של ערכאות שיפוטיות לקיים ביקורת שיפוטית אפקטיבית על פעולות הממשלה. ... כאשר הרשות המבצעת אינה רואה עצמה כפופה לצווים שיפוטניים, נשללת מן הרשות השופטת יכולתה למלא את תפקידה החוקתי כגורם המפקח על חוקיות פעולות השלטון, ונפתח פתח מסוכן לשלטון כוח בלתי מרוסן. ... הדברים מקבלים משנה תוקף, לנוכח ההצהרות של חלק משרי הממשלה אשר קוראים בפומבי לא לציית לצווים שיפוטניים מסוימים של בית המשפט הנכבד, ללא שדברים אלה זוכים לגינוי או התנערות פומבית מצד ראש הממשלה.

היכן עומדים ההליכים המשפטיים?

התנועה למען איכות השלטון בישראל הגישה לבית המשפט בקשה לנקוט בהליך של בזיון בית המשפט, בשל העובדה שהממשלה לא קיימה את חובתה על-פי פסק הדין. המדינה נדרשה להגיש את תגובתה לבקשה עד ליום 11.1.2026, ולאחר מכן אישר המשנה לנשיא סולברג להגישה עד ה-12.01.2026 ביום זה אכן הוגשה תגובת המדינה באמצעות פרקליטות המדינה.

במקרה קודם (בעניין כינוס הוועדה לבחירת שופטים לשם בחירת נשיא לבית המשפט העליון) דחה בית המשפט את הבקשה לנקוט בהליך של בזיון כנגד שר המשפטים. בית המשפט הזכיר כי השאלה בדבר סמכות בית המשפט לנקוט בהליכי בזיון בית המשפט כנגד המדינה טרם הוכרעה. לגופו של עניין, בית המשפט קבע שהליך של בזיון הוא הליך קיצוני וינקט רק במקום שבו ברור שהופרה הוראה מפורשת של בית המשפט.

במקרה שלפנינו אין ספק כי ההוראה של בית המשפט הופרה. ייתכן כי לבית המשפט לא תהיה ברירה אלא להכריע הפעם אם יש לו את הסמכות לנקוט בהליכי בזיון בית המשפט כנגד המדינה, ומה כוללים הליכים אלו.

אילו עוד סעדים יכול בית המשפט לתת?

יש לזכור כי במקרים יוצאי דופן, עשוי בית המשפט להידרש לתת צווים יוצאי דופן, מכוח סמכותו הרחבה שבסעיף 15 לחוק יסוד: השפיטה. דוגמה לשימוש בצווים משפטיים כאלה התרחשה במרץ 2020, במסגרת פרשת אדלשטיין, שבה לאחר הבחירות לכנסת סירב יו"ר הכנסת הזמני (תפקיד טקסי וקצר מועד לצורך הבטחת רציפות תפקודית), ח"כ יולי אדלשטיין, לכנס את המליאה לצורך בחירת מחליפו למרות בקשה רשמית של 61 חברי הכנסת. בעתירה לבג"ץ קבע בית המשפט שסירובו זה "חותר תחת יסודות התהליך הדמוקרטי" ופסק כי עליו לכנס

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

את הכנסת לבחירת יו"ר קבוע ללא דיחוי.⁵ אדלשטיין סירב לקיים את פסק הדין והתפטר מתפקידו תוך שהוא נועל את ישיבת הכנסת ובכך בפועל מונע מן הכנסת עצמה לקיים את הצו.

בפסק דינו בעתירות לאכיפת פסק הדין באמצעות פקודת בזיון בית המשפט וסעדים נוספים קבע בית המשפט העליון כי –

"מעולם עד היום לא אירע בדברי ימי המדינה שגורם שלטוני סירב בריש גלי ובהתרסה לקיים צו שיפוטי באומרו כי צו מצפוני אינו מאפשר לו לקיים את פסק הדין. כך בחר לנהוג המשיב 1, שהינו אחד מסמלי השלטון (הגם שלעת הזו הוא מכהן בתפקידו מכוח דין הרציפות ובלא שנבחר לתפקיד), **והפגיעה שגורם בהתנהגותו זו לאינטרס הציבורי בהבטחת שלטון החוק ובקיום פסקי דין וצווי בית משפט – אין שיעור לחומרתה. אם כך נוהג בעל השררה, מדוע ינהג אחרת האזרח מן השורה?**"⁶

המצב חסר התקדים גרר גם סעד חריג ביותר: "זהו מצב דברים שאין להשלים עמו ובמקום שבו מדובר בפגיעה חסרת תקדים בשלטון החוק, נדרשים סעדים חסרי תקדים".⁷ בית המשפט השתמש בסמכותו הרחבה מכוח סעיף 15 לחוק-יסוד: השפיטה, וכדי להבטיח את קיום פסק הדין הוא הקנה סמכות לוותיק חברי הכנסת לכנס את מליאת הכנסת ולנהל את ישיבת בחירת היו"ר החדש.

אם כן, ואף על פי שממילא היה אפשר להמתין לכניסת התפטרותו של אדלשטיין לתוקף בתוך 48 שעות, העביר בית המשפט מסר ברור של "אפס סובלנות" לאי-קיום צו מוחלט של בית משפט, וקבע תקדים חשוב של **אכיפת פסק דין באמצעות העברת הסמכות, באופן נקודתי, לגורם אחר**. הסעד הזה הצליח להגן על הדמוקרטיה הישראלית ובה בעת לחמוק בקושי וברגע האחרון מהתפתחות משבר חוקתי מסוכן.

בהקשר הנוכחי, יכול בית המשפט, בצו לפי סעיף 15 לחוק יסוד: השפיטה, בין השאר, להטיל על גורמים מקצועיים (ולא על הממשלה – הדרג הפוליטי) לגבש מדיניות אכיפה כלפי עריקים ומועמדים לשירות ביטחון שלא התייצבו וליישמה בעצמם, ללא תלות בשרים, נוכח הפרת פסק הדין במחדלה של הממשלה. פתרון זה הוא חלקי, משום שאין באפשרותם של גורמי המקצוע לקבל החלטות שבסמכות הממשלה או שר משפחה או להביא לקבלת ההחלטות הנדרשות על-ידי הממשלה, ואינו טריוויאלי, משום שהוא עוסק במערך הסמכויות והכפיפויות ברשות המבצעת. עם זאת, "במקום שבו מדובר בפגיעה חסרת תקדים בשלטון החוק, נדרשים סעדים חסרי תקדים".⁸ בין השאר, הוראות מפורשות לגורמי המקצוע כיצד עליהם לנהוג – אף בעניינים שבמצב הדברים הרגיל תלויים בהחלטה של הממשלה או של שר – עשויות לפתור חלק ניכר מן הקשיים ולסייע בסיום המשבר החוקתי הנוכחי מבלי ליפול לאוטוקרטיה, אלימות נרחבת או אנרכיה.

⁵ בג"ץ 2144/20 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' יו"ר הכנסת (23.3.2020).

⁶ שם, בפסקה 4 לפסק הדין.

⁷ שם, בפסקה 5 לפסק הדין.

⁸ שם, שם.